

FORME ALE VERBULUI ‘A MIROSI’ (IND. PREZ. 1 SG.) LA NIVEL DIALECTAL

MARA IULIANA MANTA

Analiza pe care o propunem valorifică datele din harta 82 *MIROS* ‘je sens’ din ALRR. *Sinteză I*. Aspectele urmărite sunt repartiția dialectală, palatalizarea lui *m*, proteza vocalică și accentul, prin compararea cu datele excerptate din ALRM I și II sau din ALRR. *Sinteză III*.

I. INVENTARUL ȘI ANALIZA FORMELOR VERBALE

Forma oxitonă, *mirós* (‘a mirosi’ < sl. *mirosati*), ca în limba literară, este răspândită în toate zonele dialectului dacoromân, formând o arie compactă, deși această accentuare este specifică graiurilor sudice. Face excepție de la arie Maramureșul, unde este înregistrat doar un răspuns (punctul cartografic 226). Cele trei variante fonetice ale acestei forme vizează aspecte consonantice și vocalice:

- a. forma *mĥörös* (punctele cartografice 113, 117 din Crișana, la granița cu subdialectul bănațean, respectiv cu graiurile din Transilvania) caracterizată prin palatalizarea lui *m* în stadiul *mĥ*;
- b. forma *nirós* (punctul 610 din Moldova) caracterizată prin trecerea lui *m* la *n*, prin stadiile *m–mĥ–ń → n* (palatalizare și depalatarizare), confirmate de alte forme verbale înregistrate în Bucovina și Moldova (*amĥinós*, *ńinos*, *aninós*);
- c. forma *miruás* (punctul 465 din Bucovina) caracterizată prin diftongarea lui *o* accentuat.

Varianta morfologică *mirosăsc*, identificată în punctele 332 din Transilvania și 470 din Bucovina (ca răspuns secundar), confirmă concurența formelor verbale cu/fără sufix, susținută și de forma *minosăsc* (în două puncte din Crișana, la granița cu Maramureș, și patru puncte din Maramureș); în Maramureș, numeroase verbe de conjugarea a IV-a se conjugă cu sufixul *-esc*. Preponderența verbelor conjugate cu sufix caracterizează graiurile transcarpatice (*Tratat* 1984: 335).

Varianta morfologică *mir^uoslăz/d* înregistrată în punctul 71 din Banat relevă o particularitate a verbului din această zonă: schimbarea de conjugare, trecerea de la conjugarea a IV-a la conjugarea I ('a mirosa') (cf. idem: 160).

Forma verbală *míros*, cu accentul pe prima silabă, formează arie lingvistică în Banat (douăzeci și două de puncte) și în Moldova (treizeci și unu de puncte), dar este înregistrată și în nouă puncte din Transilvania, formând o microarie în jurul Brașovului. Comparând datele noastre cu cele din harta 116 ALRM I, constatăm o răspândire a formelor cu accent pe radical; astfel, față de punctele identificate în Tratat 1984¹, pe baza acestei hărți, în nouă puncte sunt înregistrate următoarele forme verbale: *míros* (364, 582, 584, 652), *amíros* (526, 532, 590), *amínus* (512, 592).

Formele paroxitone (*míros*, *mírus*, *amíros*, *nínos*) caracterizează, în general, graiurile din nordul țării (idem: 166), dar pot fi identificate și în alte zone.

Variantele fonetice ale formei paroxitone prezintă următoarele fenomenele consonantice și vocalice: oclusiva bilabială nazală *m* este palatatizată în stadiul *ń* (*ńérus*, punctul 364 din Transilvania și *nóros*, punctul 320 din Transilvania), închiderea lui *o* la *u*, în stadiile *u-u* (*mírus*, în punctul 599 din Moldova, și *mírus*, în patru puncte din Banat și în șase puncte din Bucovina și Moldova).

Așa cum era de așteptat, forma *amírós* (cu proteza lui *a*²) formează o arie compactă în Crișana și în vestul Transilvaniei, fiind înregistrată și în punctele 94 și 100 din Banat, la granița cu subdialectul crișean. Varianta fonetică înregistrată în șapte puncte din Crișana ilustrează fenomenul palatalizării lui *m* în stadiul *mń* (*amńéros*) și trecerea vocalei anterioare *i* la vocala medio-anterioară *ě*, sistemul vocalic al subdialectului crișean caracterizându-se printr-o mare variatate a timbrelor vocalice.

Forma paroxitonă cu proteză (*amíros*) formează arie lingvistică în Bucovina (douăsprezece puncte), fiind identificată și în patru puncte din Transilvania și în două puncte din Banat, dar nu și în Crișana.

Variantele fonetice prezintă fenomenele identificate anterior (palatalizarea lui *m* în stadiul *mń* și închiderea lui *o* la *u*: *amńéros*, *amírus*).

Într-o arie relativ compactă, formată din nordul Crișanei (douăzeci și cinci de puncte), Maramureș (paisprezece puncte), nordul Transilvaniei (unsprezece puncte) și nord-vestul Bucovinei (cinci puncte) este înregistrată forma *minós*³, rezultat al asimilării *r-n*, *n-n*: *mirós*–*minós*. Varianta morfologică *minosăsc* (trei puncte din Crișana și trei din Maramureș) confirmă, ca și la forma verbală *mirós*, concurența formelor verbale cu/fără sufix în graiurile din Crișana și din Maramureș.

¹ Cuvântul *miros* se rostește cu accentul pe prima silabă, *míros*, cu excepția punctelor 363, 364, 375, 393, 394, 400, 486, 502, 512, 526, 528, 532, 556, 582, 584, 590, 592, 594, 596, 614, 652, 660, 691, 704" (Tratat 1984: 211).

² „Fenomenul [= proteza lui *a*] are cea mai mare frecvență în centrul și-n sudul Crișanei. [...]. A pare să se fi transformat într-o simplă proteză vocalică" (idem: 202, 315).

³ Forma considerată falsă regresie din *amínós* (idem: 295).

Forma cu proteză, *aminós*, formează o arie destul de bogată în Transilvania (patruzeci și trei de puncte), Crișana (unsprezece puncte) și nordul Moldovei (paisprezece puncte). Variantele fonetice redau fenomenul palatalizării lui *m* în stadii diferite și pe cel al asimilării: *amñinós* (un punct din Bucovina), *aminós* (opt puncte din Bucovina).

Amínos, formă cu accentul pe a doua silabă, este înregistrată doar în Bucovina (cincizeci și cinci de puncte), cu variante fonetice care evidențiază fenomenele fonetice identificate: *amínus*, *añinos*, *anínus*, *anínos*.

Formele *ñinos* și *ñinus* sunt înregistrate în șapte puncte din Bucovina, ilustrând fenomenul palatarizării lui *m* în stadiul *ñ* și al asimilării *r-n*, *n-n*.

Răspunsurile secundare ilustrează fenomenele fonetice identificate la formele anterioare. Singurele forme inedite, înregistrate în Banat, sunt cele cu deschiderea lui *i* la *e*, atât în poziția accentuată, cât și neaccentuată: *merós*, *méros*.

II. CONCLUZII

Formele verbale cu palatalizarea lui *m* în diferite stadiul *mñ* sunt înregistrate în Crișana, Transilvania și Bucovina, iar cele cu palatalizarea în stadiul *ñ* apar în Transilvania, Moldova și Bucovina. Comparând datele noastre cu cele din harta 440 *Segmentul fonetic inițial în MIREASĂ* (ALRR. *Sinteză III*), observăm că formele cu *ñ(i)* apar în zece puncte cartografice din Moldova și Bucovina, față de cele două puncte de la răspunsurile secundare din harta 82 MIROS (ALRR. *Sinteză I*) din aceeași regiune. În harta 440, formele *ñ(i)* formează arii lingvistice în Moldova, Bucovina, Transilvania, dar și în sudul Munteniei, situație neidentificată pentru formele verbale din harta 82 MIROS.

Formele verbale obținute prin asimilare (*r-n*, *n-n*) formează mici arii lingvistice în Crișana, Maramureș, Transilvania, Moldova și Bucovina.

Depalatalizarea caracterizează formele verbale din Moldova și Bucovina, unde sunt înregistrate următoarele stadii *ñ - ñ - n*: *ñinos*; *ñinós*, *añimús*; *aminós*, *anínus*, *anínus*. Prin compararea datelor din harta 440 din ALRR. *Sinteză III*, constatăm că pentru termenul 'mireasă' sunt înregistrate șapte forme cu *n(i)*, față de cele trei forme verbale de mai sus. În harta 357 *M* în *MIRE* (ALRM II), forma cu *n(i)* este înregistrată într-un singur punct din Bucovina.

Cazuri de proteză vocalică întâlnim în Banat, Crișana, Transilvania și Moldova. Deși fenomenul apare și în dialectul muntenesc⁴, în cazul verbul analizat nu au fost înregistrate forme cu proteză. Comparând formele cu a protetic cu cele din harta 116 a) ACCENTUL în MIROS, b) FORMELE CU *a* PROTETIC

⁴ Cazuri de proteză vocalică întâlnim în exemplele: *alatră* (care formează arie în sudul Olteniei și al Munteniei [...]), *apipăi* în Oltenia, Banat, sudul Munteniei [...], ca și în alte exemple: *astrânge* TDO, pct. 994, TDM I 682, *aculegem* TDO 976, *alămăie*, *amiros* etc. (idem: 173).

(ALRM I) și cu harta MESTEC (ALRR. *Sinteză* I), constatăm următoarele asemănări și deosebiri: distribuția formelor cu *a* protetic din harta 116 confirmă ariile identificate în analiza verbului *miros*; în privința formelor cu *a*- protetic ale verbului *mestec*, trebuie precizat că acestea au fost consemnate în 20 de puncte din sudul și nordul Crișanei (8 puncte), din nordul și vestul Transilvaniei⁵ (6 puncte), din nord-vestul Bucovinei (4 puncte), din Maramureș (1 punct) și din Dobrogea (1 punct), la care se adaugă și 3 puncte din Banat, unde *amésteac* a constituit răspuns secundar. Prin urmare, proteza vocalică este identificată și în Maramureș și în Dobrogea, fenomen neidentificat în cazul lui *miros*.

Referitor la repartiția formelor verbale oxitone și paroxitone, observăm că primele predomină în graiurile din sud, dar sunt înregistrate (sporadic) în toate subdialectele, cu excepția Maramureșului, pe când cele paroxitone predomină în graiurile din nordul țării, fără a fi identificate în zona sudică.

Fenomenele fonetice identificate (palatalizarea lui *m*, schimbarea accentului și proteza lui *a*) marchează distincția dintre dialectele sudice și sud – estice și cele nordice, vestice și centrale.

BIBLIOGRAFIE

- Rusu, Gr. 1994–1995 = Gr. Rusu, *În legătură cu unele probleme privitoare la „palatalizare labialelor” în graiurile dacoromâne*, în „Dacoromania”, serie nouă I, Cluj-Napoca, p. 157–166.
- Urișescu 1972 = Dorin Urișescu, *Observații asupra unor fenomene fonetice dialectale românești: e > ie; k, g > c, đ*, în „Studii și cercetări lingvistice” an 23, nr. 2, p. 159–165.

SIGLE

- ALR I, I = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I (ALR I), de Sever Pop, vol. I, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- ALRM I, I = *Micul Atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I (ALRM I), de Sever Pop, vol. I, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- ALRR. *Sinteză* I–III = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (ALRR. *Sinteză*), coordonator: Nicolae Saramandu, București, Editura Academiei Române, volumul I, colectiv redacțional: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelu, Carmen Radu, Irina Floarea, Mihaela Morcov,

⁵ Se confirmă ariile definite în *Tratatul de dialectologie*: proteza lui *a* este un fenomen înregistrat în cea mai mare parte a graiurilor transilvănene: [a]miros, [a]pipăi, [a]simt, [a]sudaore [...]. Distribuția formelor cu *a* protetic nu este, însă, identică în diferite graiuri: dacă forma [a]sudaore apare în aproape întreaga provincie, în schimb, celelalte forme sunt cunoscute mai ales în vestul și nordul Transilvaniei. (Tratat 1984: 359).

2005; volumul II, colectiv redacțional: Verginica Barbu Mititelu, Mihaela Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, 2012; volumul III, colectiv redacțional: Mihaela Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Daniela Răuțu, Irina Floarea, Carmen-Ioana Radu, Ionuț Geană, Mara Iuliana Manta, 2018.

Tratat = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

DES FORMES DU VERBE ‘SENTIR’ (IND. PRÉSENT 1 SG.) AU NIVEAU DIALECTAL

Résumé

L’analyse des formes du verbe *a simți* ‘sentir’ (ind. pres. 1 sg.) reflète des particularités propres aux patois dacoroumains: l’accent paroxytonique est spécifique aux patois du nord de la Roumanie (*míros*), les formes verbales oxytones sont utilisées dans le sud et le sud-est de la Roumanie (*mirós*). La palatalization du son *m* (*mí—ń*) est spécifique aux patois du nord, de l’ouest, de l’est et du centre du pays (*amínós*, *ńínos*). Dans les régions du sud on n’a pas identifié ce phénomène linguistique. A prothétique este spéfiqie aux patois du Banat, Crișana, Transilvania et Moldova.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

